

שרגא ביק

החוג למדע הדתות
האוניברסיטה העברית בירושלים

"הדבר שאותו יש לבקש": על קשב, פחמימות פשוטות ושאלת מדעי הרוח

הדבר שאותו יש לבקש, שאותו יש לנסות להבין, הוא העצמי, זה שהחטא אינו פוגע בו, והוא מעבר לזקנה, מעבר למוות, מעבר לצער, מעבר לרעב, מעבר לצמא, אשר תשוקותיו אמת וכוונותיו אמת. מי שמגלה ומבין אותו משיג את כל העולמות ומממש את כל התשוקות!

כך, על פי אחת האופנישדות ההודיות המפורסמות ביותר, מסתובב קול בעולם ומפיץ לכל דורש ולכל נזקק את התורה כולה בכמה מילים. כמה נגישות הן המילים, כמה מובנות. הנה הנוסחה מוצעת – ישרה, סלולה ונקייה, וכל שנותר הוא רק לעלות על המיטה, להניח את הראש – ולחלום.

אינדרא, נציג האלים, כמו גם וירוצ'נה, נציג האנטי־אלים, כלומר כולם־כולם, ללא יוצא מן הכלל, מיהרו אל פרג'פטי, מפיץ הסלוגן שלעיל, עם עצי הסקה בידם, שכן כבר אז היה ידוע כי בשביל ללמוד צריך לשלם שכר לימוד. פרג'פטי, ככלות הכול, הלך כנראה לאחת מאותן סדנאות שהציעה האקדמיה דאז בנוגע לאופן שבו גם רעיונות פילוסופיים יכולים להישמע קליטים ומפתים, ובכך להגדיל את מספר התלמידים הפוחת ואת מכסת עצי ההסקה שהלכו ונגמרו. אולם כשהם הגיעו בתום מסעם, הם נאלצו להמתין בחוץ. שלושים ושתיים שנה. רק לאחריהן נזכר פרג'פטי לשאול אותם לסיבת בואם. בניגוד למה שמקובל בדרך כלל לחשוב על אליטיזם אינטלקטואלי, חסימת שערי הכניסה לא נבעה מפערים כלכליים (היה לאלים ולאנטי־אלים במה לשלם), וגם לא מבעיה של מעמד (בכל זאת, מדובר באלים). ועם כל זאת, רק לאחר שלושים ושתיים שנים של המתנה לא יעילה, שלא הצמיחה דבר מלבד עצם היותה המתנה, ניאות פרג'פטי ללמד את השניים ולתת להם הסבר נאה על אותו הדבר שאותו יש לנסות להבין – זה שמממש את כל התשוקות. לא אכנס כאן לפרטי ההסבר. לעניינינו חשוב רק שניתן הסבר, והסבר טוב.

הם יצאו לדרך בלב שקט. פרג'פטי הביט בהם ואמר: הם עזבו בלי שתפסו ובלוי שמצאו את העצמי. מבין האלים והאנטי אלים, הקבוצה שתסתמך על הזיהוי הזה תובס.

ואכן, נציג האנטי־אלים חזר לביתו ולחבריו "בלב שקט". אך אינדרא, נציג האלים, "עוד לפני שהגיע חזרה אל האלים נתקף חשש". אינדרא, בעודו רץ וממהר, מבין כי הוא אינו מוצא כל תועלת בהסבר שניתן לו. בלית ברירה הוא סב על עקביו ושם פעמיו בחזרה אל מורהו.

למה חזרת? מה אתה רוצה?

שהה כאן שלושים ושתיים שנים נוספות.

וכך, פעם אחר פעם מקבל אינדרא, נציג האלים, תשובות נהדרות המשקיטות את לבו על אותו הדבר שיש להבין – זה הממש את כל התשוקות, ופעם אחר פעם בעת מרוצתו הוא נתקף אי נחת, סב על עקביו וממתין שלושים ושתיים שנים נוספות. הטקסט האופנישדי מלא בתובנות עמוקות על מהות העצמי ועל אפשרות השחרור, על טבע האדם, על החיים. אך דווקא עניין אחד שחוזר בו שוב ושוב נותר ללא שאלה וללא הסבר, ויותר מכך – ללא כל צורך בנימוק, וזהו ההכרח כי התלמיד המגיע ללמוד את הדבר שאותו יש לבקש ושאותו יש להבין, ימתין, וימתין המון. שלושים ושתיים שנים, ואז שלושים ושתיים שנים נוספות, ושוב. ושתמיד בעת מרוצתו, כשלוש שקט ולו לרגע, ייגזר עליו לסוב על עקביו.

אילו רק היו מחברי האופנישדות דרשנים יהודים, הם היו מכנים את שלושים ושתיים השנים הללו תשומת ל"ב.

אני רוצה לכתוב כמה מילים על ריכוז ועל המתנה, ועל האופן שבו קריסתם של שני המושגים הללו עשויה ללמד על מצבם העגום והשפל של מדעי הרוח. הסיפור האופנישדי עומד בניגוד מוחלט להלך הרוח הכללי שמעצב את השיח על הרוח בתקופתנו. במונחים יהודיים, ניתן לכנות את העידן שלנו כעלייתו של בית הלל (באנגלית זה מוצלח יותר: "the rise of Hillel"). השם הלל, כידוע, הפך להיות כמעט מילה נרדפת לכל דבר חיובי. אם רצונך בזהות יהודית נוחה ופתוחה, שורשית אך סובלנית, עמוקה אך קשובה להלכי הזמן, כלך לך אל בית מדרשו של הלל. זהו הלל שישקר בשביל השלום, ושידע לעולם נוחה עם הבריות.² הלל שדלתו פתוחה ושהוא אופטימיסט חסר תקנה, הסובר שטוב לו לאדם שנברא.³ ואכן, כל גיבור צריך גם את האנטי-גיבור שלו, בן הזוג הנצחי וההכרחי, כלומר שמאי הזקן. שמאי, זה שדי בשמו, עם ה"ש" הנוראה, זו של אשמדאי, של השמאל, של השטן, כדי לייצג את כל מה שעומד בניגוד לתפיסה דמוקרטית ופתוחה של רוח. כולו הטלת ספק ושליה, ולדידו טוב לו לאדם שלא נברא משנברא. הוא כזה נבל, לא תאמינו, שהוא אפילו יעז שלא לומר לכלה ביום חתונתה כמה היא נאה וחסודה.⁴

בתלמוד הבבלי במסכת שבת מובאים שלושה סיפורים שונים על נכרים שבאו לפני שמאי והלל, אולי מתוך מגמה להתגייר ואולי דווקא בשביל להרגיזו, כאשר בכל אחת מן הפעמים הלל מקבלם, ואילו שמאי דוחף אותם באמת הבניין שבידו. הסיפור האמצעי מספר כך:

שוב מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: גירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת. דחפו באמת הבניין שבידו. בא לפני הלל, גיריה. אמר לו: דעלך סני לחברך – לא תעביד [=מה ששנוא עליך, אל תעשה לחברך]; זו היא כל התורה כולה, ואידך פירושה הוא – זיל גמור [=והשאר פירוש הוא, לך ולמד].⁵

לאחר מכן מספרת הגמרא:

לימים נזדווגו שלושתי [שלושת הגרים] למקום אחד. אמרו: קפדנותו של שמאי ביקשה לטורדנו מן העולם, ענוותנותו של הלל קרבנו תחת כנפי השכינה.

ואכן, שמאי הקפדן נתפס כמי שבעקשנותו כמעט מנע את הפצתה של התורה לאותם נכרים שבסופו של דבר, בזכות ענוותנותו של הלל, התקרבו תחת כנפי השכינה. שמאי, אבוי, ביקש לטורדם מן העולם. לא הייתי יכול לבקש מהתלמוד לנסח עבורי את דמותו של שמאי ואת הרעיון העמוק שאני מאמין שטמון בגישתו בצורה טובה יותר. אכן, שמאי ביקש לטורדם מן העולם, שכן פעולת הלימוד לא יכולה להיעשות על רגל אחת, בתודעה חצויה. שמאי, כמו פרג'פטי באופנישדה ההודית, לא היה מוכן לוותר על התנאים המקדימים, המטרידים, ללימוד אמתי, ובראשם: ההתמסרות הכרוכה בחצייה המלאה של דלת הכניסה,⁶ הישיבה בסמוך, ההתקרבות הנתבעת מן התלמיד,⁷ הפניית תשומת הלב מן העולם פנימה.⁸ אולם התעקשות זו איננה סירוב אלא דווקא הזמנה, ודחיית בקשתו של הנכרי איננה נקודת הסיום אלא נקודת הפתיחה (המפוספסת במקרה הזה) של עצם אפשרות הלמידה.

באוניברסיטאות השונות בארץ מלמדים כיום את תלמידי המחקר שעליהם ללמוד כיצד להביע את רעיונותיהם בכמה דקות, כלומר על רגל אחת. כל רעיון, מורכב ככל שיהיה, חייב להיות כשיר להינתן בתוך סד הזמן. וזה כמוכן מתקשר למגמה רחבה במדעי הרוח של "מרצים על הבר" ואופנת הרצאות הטד. הרוח הופכת להופעה, לביצוע, למעין גרסת בידור המונית, שתכליתה להצטרף לזרם הסלוגנים ששוטף מכל עבר. ושמאי, שכבר בשלהי העת העתיקה הפסיד לחברו האהוד־ממנו, הלל, היה מושלך היום על ידי ההמון הזועם עם אמות הבניין שבידם.

אבל אולי כדאי להקשיב להלל עצמו. אותו הלל שעל פי האגדה כמעט קפא למוות על גג בית המדרש, כיוון שלא היה מוכן להחמיץ את הדרשות של מוריו אפילו שבת אחת:

הלל הזקן אומר: בשעת המכניסין – פזר, בשעת המפורים – כנס. ואם ראית דור שהתורה חביבה עליו – פזר, שנאמר "יש מפזר ונוסף עוד", ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו – כנס, שנאמר "עת לעשות לה' הפרו תורתך".⁹

האתה זה הלל? האומנם? הייתכן כי הפתרון להיעדר עניין טמון דווקא בהתכנסות פנימה?

כל דור רואה עצמו כנחות מקודמו, ועם זאת דומה כי בתקופתנו מדעי הרוח אכן נמצאים בשפל חסר תקדים, ולו במובן שהתבוסה כבר כל כך ברורה, כל כך מוחלטת, שמדובר במציאות שכולם התרגלו אליה. זוהי מציאות שבה אנשי הרוח מקוששים כספים, ובעיקר – מקוששים לגיטימציה, הכרה ותחושת ערך.

אביעד קליינברג ניסח מצוין את המשבר שמדעי הרוח נתונים בו:

תורה – תורה חילונית – שמבקשת לזכות במימון, חייבת להצדיק את עצמה במונחי תועלת. המקצועות הנלמדים מתחלקים לשני סוגים: דברים שיש בהם תועלת בעליל (כלומר במונחי רווח והפסד מדידים) ודברים שיש בהם תועלת בלתי מדידה, תועלת תרבותית־רוחנית. מקצועות מן הסוג הראשון מצויים בתחום הקונסנווס. אין ספק שצריך. מקצועות מן הסוג השני שנויים תמיד במחלוקת. לא ברור אם צריך ועוד פחות ברור כמה צריך.¹⁰

קליינברג עמד בצורה נהדרת על הבעיה ועל הגורמים לה. אבל הפתרון, לפי קליינברג, טמון בין היתר בהנגשת הידע, ביציאה של האקדמיה, של אנשי מדעי הרוח, החוצה אל הציבור. השיח, לפי קליינברג, צריך שיהיה מובן. וכאן בדיוק נקודת המחלוקת.

השיח, לדידי, אסור לו שיהיה מובן. מה פירושה של אי-מוכנות? האם צריך לכתוב בניחוח צרפתי עמום ומתנשא? לא זו הכוונה. הכוונה היא שהשיח שמדעי הרוח צריכים לקדם – ה"מטא-שיח" – הוא על אודות איזו אי-הבנה העומדת בבסיס החיים. הניסיון לפשט ולהנגיש, חשוב ככל שיהיה (והוא חשוב), ובמיוחד בעידן הנוכחי, הוא פשוט ירייה עצמית. המסר שמדעי הרוח צריכים להנחיל ולחנך אליו הוא שאתם – כן, אתם – לא מבינים, ממש לא מבינים, ושרק אם מאוד תרצו, מאוד תשתדלו, תוכלו להבין. כי "זה" לא נגיש.¹¹ המסר הזה אסור לו שיהיה מלווה באליטיזם אינטלקטואלי ובהסתגרות במגדל השן האקדמי, והוא גם לא נועד לעודד הערמה של קשיים על המבקשים לבוא בשערי האקדמיה, או את עצם הצורך שיהיו לאקדמיה "שערים".¹² טענתי נוגעת אך ורק לשערי התודעה – לאופן שבו מכוננות אפשרויות הקשב והרצון (בניגוד ליכולות, אינטליגנציה, היענות לז'רגון ולמיליה אקדמי), לתנאים המקדמים ללמידה, ולא על דרישות הלמידה עצמן. במובן הזה, ניסיוני לקרוא ל"שובו של שמאי" אינו בא לגרוע מתכונות אחרות שההגיגריה ייחסה לבית הלל (אמנם פופולריות פחות, ולא במקרה), כמו למשל שפלותם ועוונותם החומרית והרוחנית של תלמידי בית הלל, אשר הביאה לפי המסורת לניצחונם על תלמידי בית שמאי.

עם החשש התמידי בדבר היעדר אופק תעסוקתי, עם היעדר תקציבים ואפילו עם בריחת התלמידים – אפשר שעוד ניתן להתמודד. אך כשהאקדמיה עצמה מרימה ידיים, כאשר היא מנסה להלביש את הקול בבגדי הצידי השעירים כדי לזכות במרמה בברכת האב, כאשר דוקטורט הופך לפרויקט ורוח לעסק – כבר אין דרך למנוע את התבוסה. לכן הטקסט הזה הוא קודם כול קינה, אבל קינה על גוף שטרם גווע לחלוטין, ועל כן גם זעקה לעזרה. ידיים רחמניות מושיטות כוס תרעלה, מפתות. הנה, רק מעט יעילות ונגישות. פתחו את השער אל יום המחר, אל הקדמה, אל דור הרשת, ה"סטארט-אפ" והיזמות.

"בשעת המפזרים כנס", אומר הלל, ומצביע על כך שלהיות אינטלקטואל משמעו לעמוד תמיד בניגוד לכיוון הרוח. באופן פרדוקסלי, איש הרוח הוא זה שתכליתו להתנגד ל"רוח התקופה", ולעצם הצירוף של שתי המילים הללו יחדיו. זוהי תפיסה של רוח כהתנגדות, ולא התנגדות לרעיון מסוים – לדעה מוסרית מנוונת, אלא התנגדות לעצם המגמה של "רוח התקופה", ובמיוחד בעידן שלנו, החדש הזה. תפקידו של איש הרוח אינו מתמצה בערעור על קונבנציות חברתיות, כדוגמת האינטלקטואל של פוקו. עליו לגלם בגופו את ההתנגדות לכל מה שמייצג העולם הנוכחי, ורק בכך הוא יכול למעשה לשוב ולמלא את תפקידו ההיסטורי של איש הרוח. במובן הזה, בעידן שלנו, ודווקא בעידן שלנו, הרלוונטיות של מדעי הרוח היא הגדולה ביותר מאז ימי ראשיתה.

השאלה צריכה להיות מופנית בראש ובראשונה כלפי העולם האקדמי עצמו, כלפי המוסדות האקדמיים, שחייבים להכריע – הלנו אתם אם לצרינו? אי אפשר לפסוח יותר על שתי הסעיפים. הפסיחה הזו, עבודת האל ועבודת האלילים בעת ובעונה אחת, היא למעשה תמיד עבודת אלילים. מבחינה לוגית ותיאולוגית, כאשר עובדים אל אחד ואלילים, לא עובדים את שניהם אלא את האלילים בלבד. כשעובדים את שניהם, אף פעם לא עובדים את האחד. במשחק הכפול של האקדמיה בארץ, מדעי הרוח תמיד יהיו במגננה, תמיד במחסור, תמיד בתודעה של צורך להצדיק, לקושש, לזנוב מאחור. והדרך המוצעת להצלחה, להישרדות, היא היא דרך הכיליון, ההתכחשות העצמית, קללת הנצח של הבוגד בעבור שלושים שקל כסף.

הלבושים של העולם כבר מזמן כבשו את המלכה בביתה. אנחנו רוצים להיראות טכנולוגיים כמו השאר – מוצלחים, רווחיים, ומבקשים בכל דרך אפשרית לכמת את התוצרים של העבודה שלנו. ה"הייפ" של מדעי הרוח הדיגיטליים, מבלי להתכחש לתועלת המחקרית הקונקרטית הצומחת מהם, מעיד כאלף עדים על

תחושות הנחיתות שהמסד עצמו מזרים לעורקים של תלמידיו. זו מלחמה הזויה, שבה אנו נלחמים ברובים שקיבלנו מאויבנו, ושהקנה שלהם תמיד מופנה אלינו. כל ירייה שלנו במלחמה פוגעת לנו בבטן. אם נסיף להילחם – נמות. אם לא נילחם – נמות. הבעיה אינה במתודה כזו או אחרת, ואין שום פסול עקרוני ומהותי בהנגשה או בביטויים תרבותיים של ידע. ניתן אף לומר, ואין בכך כל סתירה, כי כשם שקיימת בעייתיות בהנגשת הידע, כך גם מוטלת חובה להפיץ אותו. אבל חלק חשוב מה-DNA של הידע המיוחד למדעי הרוח הוא אותה תביעה לקשב, להתקרבות. כפי שמשמע מדבריו של הלל ("בשעת המפורים כנס"), הבעייתיות, ועל כן גם ההתנגדות, לעולם נובעת מן ההקשר. היא תולדה של הזמן ושל הדור, והיא אינה אימננטית למתודות עצמן.

האם ניתן למצוא דרך לשנות את השיח – קודם כול את השיח שלנו – על מדעי הרוח? האם בכל זאת יכולה דמותו של שמאי ללמד אותנו משהו חשוב, גם בעידן שבו הלל הוא שם נרדף לכל מה שיפה וסובלני? נשוב לדבריו המטרידים של פרג'פטי שבהם פתחת. פרג'פטי מכר לאלים ולאנטי-אלים רעיון קליט ופשוט, רעיון שקל היה להבין אותו גם באמצעים חזותיים ופשוטים. ובכל זאת:

הם עזבו בלי שתפסו ובלי שמצאו את העצמי. מבין האלים והאנטי אלים, הקבוצה שתסתמך על הזיהוי הזה תובס.

תובס.

ואנו מובסים. ואנו מביאים לתבוסתה של החברה בכללותה. בהיעדר אופציה אחרת, קריאה אחרת, שליחות אחרת, בשורה אחרת (ואני נע בכוונה לכיוון הדתי, האוונגליוני), אנו גוזרים כיליון על האנושות כולה. ממש כך. מה שחסר אינו עוד הרצאה בטד, שקופית אלגנטית או הנגשה של השיח. להפך – נחוצות לנו העצמה של הרעב, בנייתן של אפשרויות המתנה, של קשב לשיח אחר – שיח שצריך לרצות אותו, לשבת ולשהות בתוכו, ומי שמבקש ללמוד את התורה כולה על רגל אחת, שישאר לו עם אמת הבניין. רוח איננה אלמנט משלים לחיים, תרבות נעימה בסופו של יום, אלא תביעה לטרנספורמציה אישיותית של הקשב ושל המשאבים – המשאבים האנושיים. את עצם הרעיון הזה, שלמידה של רעיונות הקשורים במה שאנו מכנים מדעי הרוח מצריכה הכנה והכשרה של העצמי, של התודעה ושל הריכוז, אנחנו זונחים ללא מאבק. לא מדובר ברעיון שנלווה למדעי הרוח, אלא לתנאי שבעבר נתפס כדבר שמאפשר אותו. אני נמנע במתכוון מלהציע חלופה קונקרטית, שכן בשלב הנוכחי די בעצם העצירה ובניסיון להשיב לחיים שיח שרואה ברוח "דרך חיים" ולא ידע.¹³ האופן המעשי שבו החברה תוכל לייצר אפשרויות של קשב הוא מורכב (וחשוב) אך גם משני. חרף ההבדלים הגדולים שקיימים בין כל מסורות החכמה בעולם, כולן היו שותפות להנחה שעצם פעולת הלימוד דורשת הפניה של תשומת הלב מסדר מסוים של המציאות לסדר אחר. לשבת שלושים ושתיים שנה ולהמתין, לברך, לטבול, לעשות כל פעולה שהיא – ובלבד שהידע לא יהיה מהיר ומידי, ושהתודעה תכשיר את עצמה לקראתו, תבקש אותו, תצא אליו. כיוון שאנו (כקולקטיב אינטלקטואלי מדומיין) איננו הודים-אופנישדיים או יהודים דתיים, אין אנו צריכים להניח שטמון כוח מאגני מיוחד במספר שלושים ושתיים, או שאנרגיה רוחנית חבויה במילותיה של ברכה יהודית לפני תחילת הלימוד. כל אלו הם רק כלים דתיים-תרבותיים היפים לזמנם ולשעתם, שפועלים כמכשירי תודעה, ועלינו מוטלת החובה לפתח מכשיר-מעבד תודעה שמתאים לתקופתנו. במובן הזה, צודק קליינברג וצודקים אחרים: הבעיה במדעי

הרוח אינה ב"מה" שנלמד (החומר מעניין לא פחות מבעבר) אלא ב"איך". אולם הפתרון אינו בהנגשה אלא בהשבת התביעה הנושנה להכשרה עצמית, להטיית לב ואוזן, לפעולה של חריגה מן הסדר הארצי של העולם האוטומטי, הדיגיטלי והמהיר.

כשהחברה כל כך שבעה (והיא שבעה – בכל רבדיה), צריך להרעיב אותה. ההנגשה של השיח שאליה קוראים קליינברג, וגם הממסד והציבור – יוצרת תחושה שקרית של שובע, ממש כמו לאכול פחמימות פשוטות.

הַנָּה יָמִים בָּאִים נָאֵם אֲדֹנָי ה' וְהִשְׁלַחְתִּי רָעַב בְּאֶרֶץ לֹא רָעַב לֶלֶחֶם וְלֹא צָמָא לְמִיָּם כִּי אִם לְשִׁמְעַ
אֵת דְּבָרֵי ה'. (עמוס ח 11)

הערות

1. צחי פרידמן (מתרגם), האופנישדות והברהמנות: מבחר ההגות והמיתולוגיה של הודו הקדומה (ירושלים: כרמל, 2014), 255.
2. בבלי, כתובות טז ע"ב.
3. בבלי, עירובין יג ע"ב.
4. בבלי, כתובות טז ע"ב.
5. בבלי, שבת לא ע"א.
6. בהקשר זה נאמר בתלמוד הבבלי, ביחס לתפילה, כי על האדם להיכנס לבית הכנסת כשיעור שני פתחים בטרם יחל את תפילתו (ראו: בבלי, ברכות ח ע"א). לדרישה זו ניתנו הסברים שונים, אך המשותף למרביתם הוא ההבנה כי תפילה לאל אינה יכולה להיעשות על המפתן, בחטף.
7. ההסבר המקובל למילה "אופנישדה" היא לשבת קרוב, בסמוך.
8. וכפי שיודגש גם להלן, הפניית המבט פנימה אינה תכלית הלימוד אלא תנאי מקדים, טכנולוגיה, ועל כן היא אינה מנוגדת בשום צורה לתביעה העמוקה מאיש הרוח להפנות את מבטו החוצה. מדובר במהלך כפול, שאף לא חייב להתרחש בסדר כרונולוגי.
9. בבלי, ברכות סג ע"א.
10. אביעד קליינברג, "ילאן נושבת הרוח?", דברים מן הכנס הראשון לקובעי מדיניות במדעי הרוח (2016), "נדלה ב-13.1.17, <https://aviadkleinberg.com/2016/02/19>.
11. יודגש כי "אתם" זה מופנה פנימה ממש כשם שהוא מופנה החוצה, ואין "אנחנו" שמעלה את הטענה הזו ומנכס אותה לעצמו.
12. ועל כן, למשל, אין כאן נקיטת עמדה בנוגע לסיפור על פתיחת שערי בית המדרש לאחר סילוקו של רבן גמליאל מעמדת הנשיאות, ודחיית עמדתו הטהרנית לפיה רק מי שתוכו כברו יכול להיכנס (בבלי, ברכות כח ע"א). השערים שאני מדבר עליהם מצויים בין הידע עצמו לבין התודעה, ואין להם דבר עם מגבלות ודרישות חברתיות, מוסדיות או ערכיות.
13. כשם ספרו החשוב של פייר אדו (Pierre Hadot, *Philosophy as a Way of Life: Spiritual Exercises from Socrates*) (to Foucault, trans., Michael Chase (Oxford: Blackwell Publishing, 1995)). בהזכירי כאן את המילה "ידע" אני מתכוון לאופן הפשוט שבו נעשה שימוש במונח זה, וזאת בניגוד למשמעויות הרחבות יותר הקיימות למילה זו (למשל, בשימוש המקראי).

מזוזה

כתב עת לתלמידי מחקר
במדעי הרוח

עורכים:

אלה טוביה, אדם יודפת, שחר ליבנה,
תמיר קרקסון, דנה שחם

גיליון 2, קיץ 2018

האוניברסיטה העברית בירושלים
THE HEBREW UNIVERSITY OF JERUSALEM

בית-ספר גיק, גוזף ומורטון מנדל
ללימודים מתקדמים במדעי הרוח

מועצת המערכת:

פרופ' ישראל יובל – יו"ר, פרופ' זאב הרוי, פרופ'
אנה בלפר־כהן, פרופ' רינה טלגם, פרופ' אדוין
סרוסי, פרופ' אילנה פרדס, פרופ' מנואלה קונסוני

מזכיר המערכת: נועם לב־אל

עיצוב גרפי: רונן אידלמן

עריכה לשונית: אריאל הורוביץ

עריכה לשונית באנגלית: לירון אלון

על הכריכה: Donald Judd, *Untitled*, 1965
Moderna Museet, Stockholm.

© 2018 Judd Foundation / Artists Rights Society (ARS),
New York. Photo: Moderna Museet, Stockholm

<http://mandelschool.huji.ac.il/מוזה>

muza.journal@gmail.com

בהוצאת מערכת מוזה, בית ספר מנדל ללימודים מתקדמים במדעי
הרוח, האוניברסיטה העברית בירושלים, ירושלים 91905

[ISSN: 2617-1708](#)

תחת רישיון

Creative Commons ([CC BY-SA 4.0](#)) 2018

תוכן העניינים

5	מטפיזיקה של ריקות	יונתן מילטון דגן
30	הפולמוס על ירושת הבעל את אשתו בתקופת הגאונים	דניאל קן
59	הנוף הנמוג של ג'ון טווכטמן ויחסו לשאלות של זהות וייצוג המציאות באמריקה של סוף המאה ה-19	נועם גונן
80	בסוד השיח של הנביא והמלך: עיון במחזה אליהו למרטין בובר	יוליה רזייב
95	הצגה וייצוג באמנות מינימליסטית משנות השישים: סוגיית החזרה הצורנית בעבודותיו של דונאלד ג'אד	נעה מורדוך-סימונטון
115	כלכלה נפשית ברומן סוף דבר מאת יעקב שבתאי	ערן הורוביץ
128	משורר האינטרקום: ייצוג משוררים וסופרים במערכוני סאטירה טלוויזיוניים בישראל	נועה שקרג'י
152	מסה "הדבר שאותו יש לבקש": על קשב, פחמימות פשוטות ושאלת מדעי הרוח	שרגא ביק
159	תקצירים באנגלית	
165	שער באנגלית	

כתב עת לתלמידי מחקר
במדעי הרוח • גיליון 2
קיץ 2018

מזלזל

האוניברסיטה העברית בירושלים
THE HEBREW UNIVERSITY OF JERUSALEM

בית ספר ג'ק. ג'וזף ומורטון מנדל
ללימודים מתקדמים במדעי הרוח